



1



2

**1:** V 19. stoletju so ptičarji pri lovu uporabljali različne vrste mrež, v katere so naganjali ptice.

**2:** Lov na limanice - priljubljen in pogost način ptičjega lova, kar se odraža tudi v prisposobi »ujel se je na limanice«.

vir: Iz grafične zbirke Tehniškega muzeja Slovenije

Ptice so v preteklosti delili na koristne in škodljive vrste. Večje vrste ptic so bile uvrščene med lovno divjad. Ptice, ki jih je obravnavala lovska zakonodaja, so lahko lovili samo lovci, druge vrste pa tako imenovani ptičarji, ki so morali od oblasti in lastnikov posesti, na kateri so lovili, dobiti dovoljenje za lov. Ptičarji so lovili ptice za prehrano, žive ptice pa za prodajo kot hišne ptice. K škodljivim so uvrščali nekatere zrnorejede vrste, vrane, ujede in sove ter ribojede ptice. Koristne vrste ptic so varovali z zakoni, škodljive vrste pa je bilo do prve polovice 20. stoletja dovoljeno ubiti vsakomur.

# Od deželnih zakonov do mednarodnega varstva ptic

(Kako so varovali ptice v drugi polovici 19. stoletja)

// Romana Erhatic Širnik

## Šest deželnih zakonov o prepovedi ptičjega lova (70. leta 19. stoletja)

V prvi polovici 19. stoletja so bili na zahtevo kmetijskih družb sprejeti gubernijski odloki o prepovedi ptičjega lova. Ti so prepovedovali lov koristnih vrst v času gnezdenja in odrašanja mladičev ter jemanje jajc in mladičev iz gnezd. Prepovedi so veljale od začetka marca do konca avgusta. O prepovedih so morale občine obvestiti prebivalstvo, vsak prestopnik pa kaznovati. V 70-tih letih 19. stoletja so odloke o prepovedi ptičjega lova nadomestili deželni zakoni o varstvu za kmetijstvo koristnih ptic. Na območju današnje Slovenije je veljalo šest deželnih zakonov: štajerski, kranjski, koroški, goriški, istrski ter ogrski, veljaven v Prekmurju. Najstrožji je bil štajerski zakon (1869), ki je varoval vse vrste ptic, razen tistih, ki so bile uvrščene v lovsko zakonodajo. Z njim so prepovedali lov na vse vrste malih travniških in gozdnih ptic, uničevanje gnezd, jemanje jajc in mladičev iz njih. Ptičarjem, ki bi lovili kljub prepovedi, so odvzeli lovni pribor, ujele ptice in pobrana jajca. Žive ptice so izpustili, zaplenjeni pribor prodali, nedovoljene naprave pa uničili. Za kršitelje so predpisali denarne kazni od enega do petindvajsetih goldinarjev oziroma enakovredne zaporne kazni; od dvanajst ur do pet dni zavora. Denarne kazni in izkupičke za zaplenjene predmete so namenili proračunu občine, v kateri je bil storjen prekršek. Šolsko mladino so kaznovali po šolskih predpisih. Tudi Koroška je z zakonom zavarovala vse ptičje vrste, z izjemo lovnih in poimensko navedenih škodljivih vrst. Med škodljive vrste so uvrstili večino ujed, veliko uharico (*Bubo bubo*), srakoperje (*Lanius*), srako (*Pica pica*) in korokarja (*Corvus corax*).

Deželni zakoni za Goriško in Gradiško, Istro in Kranjsko, sprejeti leta 1870, so bili povzeti po vladnem predlogu, ki so ga pripravili na Ministrstvu za kmetijstvo na Dunaju. Navedeni zakoni so ptice delili v tri skupine: [1] absolutno koristne oziroma zavarovane vrste, [2] relativno koristne oziroma lovne vrste in [3] škodljive vrste. Posamezne skupine so bile poimensko navedene kot priloge k navedenim zakonom. K absolutno koristnim (zavarovanim) vrstam so uvrstili žužkojede vrste ptic. Zanje je veljala trajna prepoved lova, uničevanje gnezd ter pobiranje jajc in mladičev iz njih. K relativno koristnim (lovnim) vrstam ptic oziroma lovnim ptičem so uvrstili zrnojede ptice, ki hranijo mladiče z žuželkami. Te vrste so lahko lovili od 1. septembra do 31. januarja, v Istri pa od 1. septembra do konca decembra. V prepovedanem lovnem času je bila prepovedana prodaja živih in mrtvih ptic in njihovih jajc. Škodljive vrste so lahko vedno lovili.

## Plačana dovoljenja za lov ptic so veljala le leto dni

V zakonih so bili določeni pogoji, pod katerimi so se lahko posamezniki ukvarjali s ptičjim lovom. Osebe, ki so

se želele s tem ukvarjati, so morale pridobiti dovoljenje občine (župana). Če niso lovile na svojem posestvu, so morale dobiti dovoljenje pristojnega zemljiškega posestnika ter odobritev pristojnega občinskega predstojnika (župana). Tovrstna dovoljenja so veljala samo leto dni. Na Goriškem in na Kranjskem je moral ptičar za dovoljenje plačati dva goldinarja, v Istri pa je dovoljenje stalo štiri goldinarje na leto. Za lov ptic z lovsko puško je moral izdati dovoljenje lovski upravičenec. Ptic niso smeli več loviti s pomočjo oslepljenih vabnikov, z zagrinjalnimi ali zataknenimi mrežami po živih mejah in grmovju in tudi ne z zankami.

## Kazni za kršitelje

Kršitelje postave so kaznovali občinski predstojniki (župani), in sicer z denarno kaznijo od enega do deset goldinarjev, ob ponovitvi prekrška pa tudi z do dvajset goldinarjev kazni. Denarne kazni so odvajali v občinsko blagajno. V primeru, da kršitelj kazni ni mogel plačati, so ga kaznovali z zaporom. Zaporna kazen je lahko trajala od dvanajstih ur do štirih dni. Otroke so kaznovali po šolskih predpisih. Poleg navedenih kazni so storilcem odvzeli lovne pripomočke in ujele ptice, ki pa so jih, če so bile še žive, morali takoj izpustiti.

Izvajanje zakona so morali nadzorovati občinski predstojniki. Župane so nadzirale okrajne politične oblasti. Slednje so morale poskrbeti, da so občinski predstojniki vsako leto v decembru in nato znova spomladi razglasili navedeno »postavo« na krajevno običajen način. Če občinski predstojniki niso spoštovali določil zakona, jih je lahko okrajna politična gosposka kaznovala z denarno kaznijo od deset do dvajset goldinarjev.

## Dopolnitve obstoječih zakonov

Zakon je obvezal učitelje, da so morali poučiti mladino o škodljivosti razdiranja gnezd ter o škodljivosti lova in pobiranja ptic. Vsako leto pred začetkom gnezdenja so morali šolsko mladino seznaniti z najpomembnejšimi določili navedene postave. Sredi 80-tih let 19. stoletja so v nekaterih deželah (Goriška, Koroška) prekinili z varstvom domnevno škodljivih vrst, kot so črna (*Corvus corone*) in siva vrana (*C. cornix*), domači (*Passer domesticus*) in poljski vrabec (*P. montanus*), kos (*Turdus merula*) in škorec (*Sturnus vulgaris*).

## Meddržavni sporazum o omejitvi ptičjega lova

V 19. stoletju je ptice ogrožal lov, po katerem je slovela predvsem Italija. Za omejitve oziroma prepoved ptičjega lova so se zavzemale kmetijske družbe, gozdarska društva in društva za varstvo živali. Zato ne preseneča, da so leta 1875 avstrijske in italijanske oblasti podpisale meddržavni sporazum o omejitvi ptičjega lova in varstvu ptičev.

## Ptičja prošnja.

Ljubi kmetovavci! vémo, de vas je veliko, ki nas radi imate in ki ste naši dobri prijatli. To nam da serčnost, de se me uboge živalice prederzujemo k vam z ponižno prošnjo zaupno stopiti. — Znano vam je, de po hudi in dolgi zimi, po tem ko smo že dovolj lakote in mraza vžile, je prišel veseli čas pomladi, naše nar veči veselje in naša ženitev. Rade bi v miru, kakor vsaka božja stvar, živele, torej vas ponižno prosimo, de bi svojim otrokam práv práv terdo zapovedali, de bi nas zdej, ko imamo veliko skerbí z gnejzdenjem, pri miru pustili. Saj véste kakó gerdo in neusmiljeno hudobni otroci z nami ravnajo, kér ga ni takó gostiga germovja, ne takó visociga drevesa, de bi nas gerdi šterkovci ne staknili, naših gnejzd in mladičkov ne pokončali! — Če bote le našo prošnjo uslišali, si bomo gotovo prizadevale vam zlo vstreči; skozi celo leto vas hočemo zgodej in prijetno k delu buditi, in čez dan pri vaših poljskih delih okoli vas in nad vami veselo prepévati. Vaše verte bomo práv pridno varovale, de vam ne bodo gosence lepiga sadja požerle; saj véste, de nobena reč toliko gosenc ne pokonča, kakor me, in de smo zato me male živalice vaši veliki dobrotniki. Ko bi tudi kako zerno žita v vašim polji kávsniti utegnile, ne hudujte se nad nami, kdo je neki rad lačen v sredi jedil? — majhno škodo, ki vam jo tú storimo, obilno povrnemo s bogatejšim sadnim pridélkam. Če si te dej sami sebi dobro želíte, nikar ne pripustíte, de vaši otroci naše gnejzda pokončujejo, nas lovijo in morijo.

Iz zeleniga gojzda mesca maliga travna.

Na prošnjo mniška, plezovca, berkljeza, detela, pogorelčka, senice, penice, tašice in več družih pridnih varhov sadnih vertov, pisano od Andreja Zaberčana.

3

**3:** Ptičja prošnja (vir: Kmetijske in rokodelske novice, 5. 45: 66)

**4:** Deželni zakoniki v 70. letih 19. stoletja so z zakonom zavarovali vse ptičje vrste, z izjemo lovnih in poimensko navedenih škodljivih vrst. Med škodljive vrste so med večino ujed in drugih vrst uvrstili tudi veliko uharico (*Bubo bubo*).  
foto: Matej Vranič

Sporazum je do določene mere varoval samo koristne vrste. Sporazumeli so se, da je lov ptic dovoljen le od začetka septembra do konca januarja. V preostalih mesecih sta bila lov in prodaja ptic prepovedana, prepovedano pa je bilo tudi uničevanje gnezd ter jemanje jajc in mladičev iz njih.

### Mednarodna Pariška konvencija o varstvu ptic (1902)

V drugi polovici 19. stoletja so v Evropi že delovala dobro organizirana ornitološka društva, ki so leta 1884 organizirala prvi ornitološki kongres. V ospredju njihovih prizadevanj je bila priprava učinkovite mednarodne zakonodaje za varstvo ptic. Njihova prizadevanja so obrodila sadove leta 1902, ko je dvanaest držav (Avstro-Ogrska, Nemčija, Belgija, Španija, Francija, Grčija, Liechtenstein, Luksemburg, Monako, Portugalska, Švedska in Švica) v Parizu podpisalo mednarodni sporazum o varstvu ptic. Javnosti je bil poznan kot Pariška konvencija o varstvu ptic. S podpisom konvencije so se podpisnice zavezale, da bodo v treh letih sprejele zakone, usklajene z določili konvencije. Sporazum je urejal varstvo vseh prostoživečih ptičjih vrst, z izjemo lovnih in škodljivih vrst. Osnovno izhodišče je bilo zagotoviti brezpogojno varstvo za kmetijstvo koristnih ptic, predvsem žužkojedih, poimensko navedenih vrst v prilogi. Brezpogojno varstvo je pomenilo trajno prepoved lova, uničevanje gnezd ter jemanje jajc in mladičev iz njih. Zavarovane vrste je bilo prepovedano loviti, prodajati, uvažati in prevažati prek držav podpisnic. Konvencija je določala, da je treba vsaj med gnezdenjem zagotoviti varstvo vsem ptičjim vrstam (z izjemo poimensko navedenih škodljivih vrst), pticam selivkam pa tudi med vrnitvijo v kraje, kjer gnezdi. Za ptice, ki niso sodile k trajno zavarovanim ali škodljivim vrstam, so določili varstveno dobo od začetka februarja do 15. septembra. Sporazumeli so se tudi glede prepovedi nekaterih načinov ptičjega lova in lovnih naprav. Prepovedali so uporabo pastí, mrež,



4

zank, limanic, pa tudi naprav, s katerimi je bilo mogoče izvajati množični lov in množično pobijanje ptic.

V Avstro-Ogrski je med prvimi sprejela s konvencijo usklajen zakon Spodnja Avstrija, februarja 1908. Aprila 1908 je zakon o varstvu za kmetijstvo koristnih ptic dobila Koroška, leto kasneje Štajerska, leta 1910 Kranjska in leta 1911 Goriška. Navedeni zakoni so v naših deželah veljali do leta 1935.

### Lov in varstvo ptic pri nas so od leta 1786 urejali lovci

Lov in varstvo lovnih vrst ptic (divjadi) je na slovenskem ozemlju (razen Prekmurja) v 19. stoletju urejal lovski red iz leta 1786. Sredi 70-tih let 19. stoletja so bili sprejeti deželni predpisi o varstvenih dobah, te pa so ob koncu 19. ali v začetku 20. stoletja nadomestili celoviti lovski zakoni (z izjemo Kranjske). Ukrepi, predpisani z lovsko zakonodajo, so določali varstvene dobe, prepovedovali nekatere načine lova in nekatera lovna sredstva. Po lovski zakonodaji so bile predpisane varstvene dobe za divje peteline (*Tetrao urogallus*), ruševce (*T. tetrix*), jerebice (*Perdix perdix*), gozdne jerebe (*Tetrastes bonasia*), belke (*Lagopus muta*), kotorne (*Alectoris graeca*), prepelice (*Coturnix coturnix*) in sloke (*Scolopax rusticola*). Varstvena doba je bila predpisana tudi za divje golobe, divje gosi, divje race in turalice, oziroma za vse močvirske in vodne ptice. Od lovnih vrst ptic so trajno varovali samo samice divjih petelinov in ruševcev.

#### Viri:

ERHATIC ŠIRNIK, R. (2011): Varstvo ptičev v 19. in 20. stoletju na slovenskem ozemlju. - Doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Varstvo naravne dediščine, Ljubljana.



**Tabela 1:** Škodljive vrste ptic v deželni zakonodaji Kranjske in Goriške (1870)

KRANJSKA	GORIŠKA
orlova plemena ( <i>Aquila</i> )	postojne vsake vrste / orel ( <i>Aquila</i> )
sokol selec ( <i>Falco peregrinus</i> )	sokol selec ( <i>Falco peregrinus</i> )
sokol modronog ( <i>Falco lanarius</i> )	modri sokol ( <i>Falco lanarius</i> )
sokol pritikovec ( <i>Falco aesalon</i> )	mali sokol / tičar ( <i>F. aesalon</i> )
sokolič / drevesni skolič ( <i>Falco subbuteo</i> )	ostrž ( <i>Falco subbuteo</i> )
škornjek ( <i>Falco milvus</i> )	škarnjek ( <i>Falco milvus</i> )
črni jastreb / milan ( <i>Falco ater</i> )	sivi jastreb / kostanjevi škarnjek ( <i>Falco ater</i> )
skopec ( <i>Falco palumbarius</i> )	kanja / skopec / kokošar / kragulj ( <i>Falco palumbarius</i> )
kragulj ( <i>Falco nisus</i> )	kragulj / kragulj mali / kobec ( <i>Falco nisus</i> )
račar ( <i>Circus</i> )	brkati ser / postovka ( <i>Circus</i> )
uharica vélika ( <i>Strix bubo</i> )	sovjak / hostna sova / bubuj ( <i>Strix bubo</i> )
srakoper véliki ( <i>Lanius excubitor</i> )	sraka roparka velika / sivi srekooper ( <i>Lanius excubitor</i> )
srakoper mali ( <i>Lanius minor</i> )	sraka roparka mala, črnočeli srakoper ( <i>Lanius minor</i> )
sraka ( <i>Corvus pica</i> )	sraka ( <i>Corvus pica</i> )
krokar ( <i>Corvus corax</i> )	krokar / veliki vran ( <i>Corvus corax</i> )
vrana črna ( <i>Corvus corone</i> )	črna vrana ( <i>Corvus corone</i> )
vrana siva ( <i>Corvus cornix</i> )	siva vrana ( <i>Corvus cornix</i> )

**5:** Razglas mestnega županstva Novo mesto o prepovedi ptičjega lova (Zgodovinski arhiv Ljubljana, enota Novo mesto, Fond: Mestna občina Novo mesto. Kmetijstvo, sign. NME 5)

**6:** Sredi 80-tih let 19. stoletja so v nekaterih deželah (Goriška, Koroška) prekinili z varstvom domnevno škodljivih vrst, med drugimi tudi škorca (*Sturnus vulgaris*). foto: Alen Ploj

Vira: Deželni zakonik za vojvodino Kranjsko št. XIV-20 /1870 (postava z dne 17. junija 1870, o varstvu ptičev, za poljedelstvo koristnih, Deželni zakonik za vojvodino Kranjsko št. XIV-20 /1870), Zakonik in Ukaznik za Avstrijsko-Ilirsko Primorje št. XVII-37/1870 (postava z dne 30. aprila 1870, zastran varstva kmetijstvu koristnih tičev, Zakonik in Ukaznik za Avstrijsko-Ilirsko Primorje št. XVII-37/1870) ●